

PRATARMĖ

Pietų Lietuvos akmens amžiaus paminklai archeologus mėgėjus sudomino jau aštuntajame XIX a. dešimtmetyje. Pradininku reikėtų laikyti lenkų etnografą Zigmuntą Gliogerį (Z. Gloger, 1845–1910), kuris Nemuno pakrantėse tarp Druskininkų ir Jurbarko, keliskart keliaudamas laiveliu, aptiko keliasdešimt akmens amžiaus radimviečių. Jo surinktieji radiniai saugomi Krokuvos istorijos muziejuje. Ilgą laiką, nuo 1883 m., Pietų Lietuvos paminkluose radinius rinko Nočios dvarininkas Vandalinas Šukevičius (W. Szukiewicz, 1852–1919). Šiek tiek jo radinių pateko į įvairius Lenkijos bei Rusijos muziejus, tačiau didžioji dalis dabar saugoma Vilniuje, Lietuvos nacionaliniame muziejuje. XIX a. pabaigoje šie paminklai buvo įtraukti į F. Pokrovskio sudarytus archeologinius žemėlapius.

Nepriklausomos Lietuvos laikais akmens amžiaus paminklų žvalgymas ir medžiagos kaupimas vis dar buvo privačių entuziastų rankose. Akmens amžiaus paminklus Neries pakrantėje 1922–1924 m. yra žvalgęs Petras Tarasenko (1892–1962) ir 1928 m. visus iki tol žinomus paminklus bei radinius įtraukęs į savo sudarytą archeologinį žemėlapi. Nuo 1920 iki 1960 m. apie 500 daugiausia Vidurio ir Pietų Lietuvos akmens amžiaus radimviečių yra išžvalgęs ir paviršinę medžiagą surinkęs akademikas Konstantinas Jablonskis (1892–1960). Šis rinkinys dabar saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje Vilniuje.

Tai buvo parengiamieji darbai. Stacionariniai Pietų Lietuvos akmens amžiaus paminklų tyrinėjimai pradėti tik po II pasaulinio karo. Nors akmens amžiaus radimviečių užfiksuota labai daug ir jų nuolat daugėja, tačiau gerai išlikusių paminklų reta. Dažniausiai net tyrinėjimų metu atkasti kultūriniai sluoksniai būna eroduoti. Be to, paminklai smarkiai nyksta, didelius smėlėtus plotus apželdinant miškais, o geresnes žemes paverčiant dirvomis. Paminklą dažnai žymi tik žemės paviršiuje surinkti dirbiniai. Tad dažnai tekdavo pasitenkinti tik tipologiniu radinių klasifikavimu. Tolesniam darbui buvo būtina bendradarbiauti su gamtos mokslų specialistais. Tačiau ir jiems pritrūko žmogaus veiklos įvertinimo gamtoje.

Todėl buvo kreiptasi paramos į Valstybinį mokslo ir studijų fondą. Šis fondas įkurtas 1992 m. Jis remia konkurso būdu parenkamas mokslų bendradarbiavimo programos.

1994–1997 metais fondas finansavo programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje“. Joje dalyvavo Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos nacionalinis muziejus, Lietuvos geologijos institutas ir Vilniaus universiteto Gamtos fakulteto Geologijos ir mineralogijos skyrius. Projektą koordinavo Geologijos institutas ir buvo atsakingas už bendradarbiavimą. Programa buvo daugiau geologinė, negu archeologinė. Tačiau toji geologų darbų dalis, kuri susilietė su archeologų darbais, pastariesiems buvo labai svarbi. Galutinis archeologų tikslas buvo pasekti visą akmens amžiaus kultūros raidą ir Pietų Lietuvos vietą joje. Tačiau tarpinis uždavinys buvo medžiagos publikavimas. To ir siekiama šiuo „Lietuvos archeologijos“ rinkiniu. Kad šie atskirai skelbiami paminklai nepakibtų ore, labai schematiškai dviem T. Ostrausko ir R. Rimantienės įžanginiais straipsneliais apžvelgiamas visas laikotarpis. Čia, beje, skelbiama tik nedidelė dalis atlikto darbo, kurį rėmė fondas pagal minėtą programą. Dalis archeologinių kasinėjimų liko nebaigta ir dirbama toliau, tad jie į šį rinkinį nepateko. Pagal fondo programą buvo užsibrėžta įvesti į mokslo apyvartą ir seniau kasinėtų, bet nepaskelbtų paminklų medžiagą. Atliktas platus paminklų žvalgymo darbas.

Radiokarboninės datos kalibruotos (pervestos į kalendorines) pagal CALIB REV 3.0. 3c kalibravimo programą Quaternary Isotope Lab. University of Washington (Stuiver M., Reimer P. J. 1993. Radiocarbon, 35, p. 215–230).

Svarbiausia tai, kad pavyko iškelti menkai pažįstamų, bet kultūros istorijai labai svarbių pereiginių – tarp paleolito ir mezolito bei tarp akmens ir žalvario amžiaus laikotarpių paminklus. Taip labai pamažu užsiplodo tyrinėjimų spragos, tad darbas dar ilgai bus tęsiamas toliau.

R. Rimantienė